

УДК 336.7

Семенов Андрій Юрійович,
ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ»,
аспірант

Роль та місце фінансових установ у фінансовій системі країни

Анотація

У статті на основі аналізу нормативно-правових актів, наукових праць вітчизняних і зарубіжних дослідників узагальнено існуючі підходи вчених щодо сутності фінансової установи, її ролі і місця у фінансовій системі країни.

Summery

On the basis of analysis of legislative acts, scientific works of domestic and foreign researchers existent approaches of scientists according to the essence of financial institution, its role and place in the financial system of the state are generalized in the article.

Ключові слова: фінансова установа, фінансовий посередник, фінансова система, фінансовий сектор.

Актуальність дослідження. В умовах глобальної фінансової кризи загострюється увага до нових чинників економічного зростання держави, серед яких вагома роль відводиться фінансовим установам як ефективним посередникам між власниками позикового капіталу та реальним сектором економіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання про роль фінансових установ у підвищенні рівня функціонування національної економіки і суспільного добробуту, особливості розвитку інституту фінансових посередників у сучасних умовах перебувають у центрі уваги вітчизняних (О. Дорош, В. Корнеєв, С. Науменкова, С. Міщенко, М. Савлук, І. Школьник, та ін.) і зарубіжних (Г. Габбарт, К. Джалан, Х. Джонсон, П. Роуз, Д. Фрезер, У. Шарп та ін.) дослідників. Однак у

наукових студіях поки що відсутній системний аналіз впливу діяльності фінансових установ на економічне зростання держави.

Мета. У межах статті узагальнимо існуючі підходи вчених щодо сутності фінансової установи, її ролі і місця у фінансовій системі держави. Джерельною базою статті слугують законодавчі та нормативно-правові акти, офіційні публікації Європейського центрального банку, праці вітчизняних та зарубіжних дослідників.

Виклад основного матеріалу. Розгляд означеної проблеми потребує звернення до сутності понять «фінансова система», «фінансовий ринок», «фінансовий сектор».

Поняття «фінансова система», як свідчить аналіз літературних джерел, дискусійне. У державах з ринковою економікою фінансові системи розглядаються як сукупність фінансових ринків, фінансових інститутів, фінансових інструментів, що використовуються для укладення фінансових угод, обміну активами і ризиками [1], виступають посередниками між заощадниками та позичальниками, а також бізнес-структури, фінанси домогосподарств та уряду [3,9,14].

Провідна роль відводиться фінансовому ринку, який через систему фінансових інститутів та посередників перерозподіляє тимчасово вільні фінансові ресурси, формує фінансові активи, що приносять певний дохід власнику. Країнам з перехідною економікою, в т.ч. й Україні, властива недорозвиненість інститутів фінансового ринку і домінування банківського сектору. Дослідники пов'язують це з історичним минулим командно-адміністративної системи, причому основну увагу приділяють саме фінансовим установам, адже фінансові ресурси перерозподіляються безпосередньо за допомогою фінансових ринків й інститутів.

Фінансова система розглядається вченими через діяльність фінансових інститутів з огляду на відповідні рівні збору та консолідації статистичних, грошово-кредитних та фінансових даних у процесі

відповідного обстеження та узагальнення інформації про стан фінансового сектору.

У науковій літературі поняття “фінансовий сектор” тлумачиться як «частина економіки, пов’язана з діяльністю фінансових інститутів» [5]. За визначенням МВФ, фінансовий сектор охоплює організації, головною діяльністю яких є фінансове посередництво. Ідеться, зокрема, про банківську систему, до складу якої входять органи грошово-кредитного регулювання та грошово-депозитні банки та інші фінансові установи, що включають пенсійні фонди, страхові компанії, взаємні фонди, кредитні спілки [9].

Єднальною ланкою між фінансовою системою та реальним сектором економіки виступають фінансові установи, діяльність яких має спрямовуватися на покращення інвестиційного клімату, забезпечення сталого економічного зростання в реальному секторі економіки, підвищення ефективності діяльності її суб'єктів.

Відповідно до Закону України «Про Національний банк України», фінансова установа – це юридична особа, яка здійснює одну або кілька операцій, що можуть виконуватися банками, за винятком залучення вкладів [6]. Більш широке тлумачення такого поняття подано в Законі України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», де під фінансовою установою розуміється юридична особа, яка відповідно до закону надає одну чи декілька фінансових послуг і внесена до відповідного реєстру у порядку, встановленому законом [7].

До фінансових установ відносять банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи, що надають фінансові послуги.

Американські вчені П. Роуз і Дж. Коларі [14] називають фінансові установи фірмами, де головними активами виступають фінансові активи чи акції, облігації та кредити, окрім реальних активів (таких, як будинки,

обладнання, сировина тощо), і поділяють фінансові установи на дві групи: фінансові посередники та інші фінансові інститути (див. рис. 1).

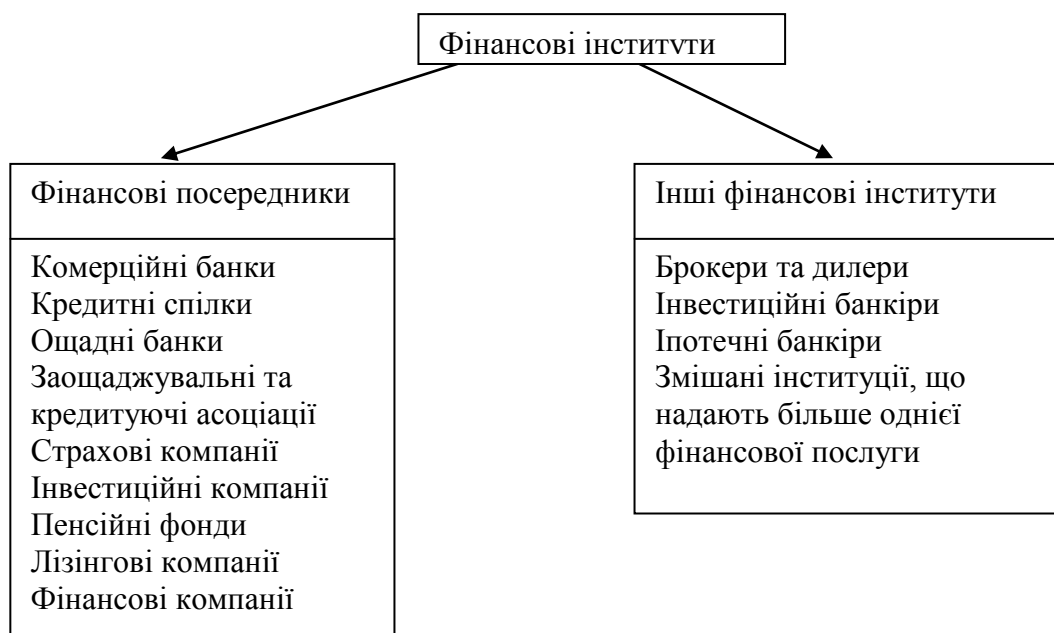

Рис.1. Класифікація фінансових установ

Як показує проведений нами аналіз, у зарубіжних і вітчизняних наукових джерелах поняття «фінансова установа» часто ототожнюється з фінансовими інститутами та фінансовими посередниками, тобто організаціями, що випускають фінансові зобов'язання і продають їх за гроші як активи. Зокрема, український учений І.Школьник [9] називає фінансовими посередниками фінансові установи, серед яких належне місце займають суб'єкти банківської системи, небанківські фінансові та кредитні інститути, контрактні фінансові інститути.

Діяльність фінансових посередників пов'язана зі створенням нових фінансових інструментів, забезпеченням відповідних механізмів зниження «переваги ліквідності» (Дж. М. Кейнс) над інвестуванням. Базовою основою для їх функціонування є реалізація кредитно-інвестиційних угод (тобто безпосереднє фінансування) та заміна прямого фінансування непрямим через випуск власних вторинних зобов'язань.

Логічно, що предметом діяльності для фінансових посередників на ринку виступають цінні папери і гроші. Такі інститути мають можливість отримувати прибуток за рахунок економії, що обумовлена зростанням

масштабу операцій, а також з урахуванням аналізу кредитоспроможності потенційних кредиторів, розробки порядку надання позик і розрахунків на основі рівномірного розподілу ризиків. Мета фінансових посередників – допомогти фізичним та юридичним особам перетворити наявні в них заощадження на капітал і вкласти їх у діяльність різних суб'єктів господарювання, диверсифікуючи при цьому рівень ризику. Система спеціалізованих фінансових посередників, як слушно зазначає І. Школьник [9], дає можливість надавати власникам заощаджень більші вигоди, аніж просто можливість одержувати відсотки на капітал.

Оскільки базові суб'єкти грошового ринку виступають переважно суб'єктами реального сектору економіки (йдеться про підприємства і домашні господарства), то, створюючи для їх функціонування сприятливі умови, фінансові посередники позитивно впливають на кругообіг капіталу в процесі розширеного відтворення, розвитку виробництва, торгівлі, інших сфер економіки.

Важлива роль фінансових посередників у переміщенні грошових заощаджень домашніх господарств в обіг підприємств. Це зумовлено тим, що такі заощадження вважаються найбільшим джерелом інвестицій в економіку. Однак грошові заощадження перебувають у власності значної кількості власників, індивідуальні розміри яких незначні, отже, перерозподілити їх без посередників неможливо.

У вітчизняній і зарубіжній літературі виділяють різні підходи до класифікації фінансового посередництва [8,9,10,12]. К. Джалан окреслює дві групи фінансових посередників: фінансові посередники, що надають консультаційні послуги, і фінансові посередники на основі активів. Перша група посередників (інститутів) надає такі консультативні послуги, як андеррайтинг, управління портфелем цінних паперів, синдикований кредит, злиття та поглинання, реструктуризація. Друга група посередників фінансує специфічні вимоги своїх клієнтів.

За класифікацією, яка пропонується Європейським центральним банком, серед фінансових посередників визначають монетарні фінансові інститути (МФІ) та інші фінансові посередники. До монетарних фінансових інститутів відносять ЕЦБ, НЦБ країн учасниць, кредитні інститути, а також некредитні інститути, бізнес яких побудований на основі залучення коштів від об'єктів, відмінних від МФІ та інвестування їх у цінні папери. До групи інших фінансових посередників входять компанії, що займаються довгостроковим фінансуванням: лізингові компанії, фінансові транспортні компанії, які є власниками сек'юритизованих активів, дилери цінних паперів та деривативів, венчурні компанії.

Такий різнобій класифікацій фінансового посередництва зумовлюється відсутністю як однозначного тлумачення поняття "банк", так і загально визнаних критеріїв класифікації посередників. Як відомо, в європейському законодавстві банк трактується значно ширше, ніж в американському [14]. Тому деякі з інституцій, що за європейським законодавством належать до спеціалізованих банків, як, наприклад, інвестиційні банки, за американським законодавством відносять до інших фінансових інституцій (інвестиційних посередників).

Найбільш прийнятною класифікацією фінансових посередників вважаємо класифікацію, наведену І. Школьник [9]. Учений виділяє дві основні групи фінансових посередників: спеціалізовані фінансові посередники (банки і небанківські фінансові посередники) та інтегровані фінансові посередники (фінансові супермаркети). Перевага такої класифікації – у врахуванні сучасних тенденцій об'єднання банку з іншими професійними учасниками фінансового ринку (страховими, інвестиційними, лізинговими, управляючими, консалтинговими компаніями). Це дозволяє залучити клієнта на основі надання йому комплексу банківських та небанківських фінансових послуг. На створенні інтегрованих фінансових посередників на сьогодні, наголошує Ю.

Власенкова, яка вважає це найбільш конкурентноспроможною і клієнтоорієнтованою стратегією [2].

Вивчення наукових джерел [8,9] і статистичної звітності дає можливість виокремити ряд важливих переваг фінансових посередників, що сприяють розвитку економіки країни. Ідеться, зокрема про:

- узгодження попиту та пропозиції на фінансові ресурси, приведення фінансових інструментів у відповідність із потребами ринку;
- зниження трансакційних витрат на основі ефекту масштабу;
- зниження ризиків окремих вкладників через їх розподіл з посередником;
- посилення інформаційної складової фінансового ринку;
- підвищення ліквідності фінансових інструментів шляхом надання послуг професійного управління портфелем активів;
- оперативність залучення та розміщення коштів;
- послаблення фінансових ризиків для базових суб'єктів грошового ринку, оскільки значна частина їх перекладається на посередників;
- збільшення дохідності позичкових капіталів, зосереджених насамперед у дрібних власників;
- можливість надання додаткових послуг та ін.

Предметом дискусії залишається питання впливу діяльності фінансових установ на економічне зростання країни. Ряд учених, продовжуючи концептуальні ідеї Й. Шумпетера, наголошують на активному впливі фінансових установ на економіку через перетворення заощаджень в інвестиції. Міжнародні дослідження засвідчують, що в країнах з розвиненою системою фінансового посередництва приріст національного багатства відбувається більш продуктивно, тобто «відносно вище накопичений матеріальний потенціал з розрахунку на одиницю ВВП»[13]. Показники розвитку фінансової системи в цілому та фінансових посередників засвідчують стійкий причинно-наслідковий зв'язок з довгостроковими темпами економічного зростання. Інші дослідники

відводять фінансовим установам достатньо пасивну роль у посередницьких послугах. Науковці мотивують це, зокрема, посиленнями на економетричні дослідження фінансових ринків одинадцяти країн, де не вдалося виявити суттєвий зв'язок між економічним зростанням і розвитком фінансових установ. Така ж тенденція через незначну частку фінансового ринку у джерелах інвестицій властива і країнам з перехідною економікою, в тому числі й Україні. Слушним є твердження О. Дорош про те, що діяльність фінансових посередників в Україні стримується через повільний розвиток ринку цінних паперів, нездатність запропонувати високоліквідні фінансові продукти [4].

Висновки. Отже, подальший розвиток фінансових установ залежить від чіткого визначення їх ролі та місця у фінансовій системі країни. Ефективна діяльність фінансових установ забезпечує успішний розвиток фінансового ринку та фінансової системи країни через збільшення їх ресурсної бази, оптимізації акумульованих коштів.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у здійсненні історико-економічного аналізу впливу діяльності фінансових установ на економічне зростання розвинутих країн і країн, що розвиваються.

Список використаних джерел:

1. Боди З. Финансы [Текст] : Учеб. пособие: Пер.с англ. / З. Боди, Р. Мертон. – М.: Вилямс, 2000. – 592 с. – ISBN 978-5-8459-0946-6, 0-1331-0897-X.
2. Власенкова, Ю. Еволюція фінансових посередників: від банків до фінансових супермаркетів [Текст] / Ю. Власенкова // Фінансовий ринок України. – 2008. – №7-8. – С. 37.
3. Габбарт, Г. Гроші, фінансова система та економіка [Текст]: Підручник: пер. з англ. / Наук. ред. пер. М. Савлук, Д. Олесневич. / Г. Габбарт – К.: КНЕУ, 2004. – 889 с.

4. Дорош, О. Л. Небанківські фінансові інститути в економічній системі України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук.: спец. 08.01.01 «Економічна теорія» / Дорош Оксана Львівна. – Львів, 2003. – 192, [1] с.
5. Науменкова, С. В. Сучасна модель фінансової системи: Порівняльний аналіз основних підходів [Текст] / С. В. Науменкова, С. В. Міщенко // Фінанси України. – 2006. – №6. – С. 44-56.
6. Про Національний банк України [Електронний ресурс] : закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV/ – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=679-14>.
7. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг [Електронний ресурс] : закон України від 12.07.2001 р. № 2664-III / Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2664-14>.
8. Савлук, М. І. Гроші та кредит [Текст]: підручник / М. І. Савлук, А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна та ін.; за заг. ред. М. І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2001. – 599 с.
9. Школьник, І. О. Фінансовий ринок України: сучасний стан і стратегія розвитку [Текст]: монографія / Суми: ВВП «Мрія-1» ЛТД, УАБС НБУ, 2008. – 348с.
10. European Central Bank: financial intermediaries [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.ecb.int/mopo/eaec/intermediaries/html/index.en.html>. – Назва з екрану.
11. Johnson, Hazel. Financial institutions and markets: a global perspective / Hazel J. Johnson.
12. Karna Jalan. Role of Financial Intermediaries in The 21st Century [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.indianmba.com/Occasional_Papers/OP125/op125.html. – Назва з екрану.
13. Levine R. Financial Development and Economic Growth: Views and Agenda // Journal of Economic Literature. – 1997. – № 35. – P. 688-726.

14. Rose, Peter S. Financial institutions: understanding and managing financial services. – 5th ed. / Peter S. Rose, James W. Kolari.